

Juraen har en rolle i teologiens verden

Af adjungeret professor, ph.d. Lisbet Christoffersen

Juraen har en central, om end hidtil relativt upåagtet funktion, også i centrum af den folkekirkelige virksomhed, i gudstjeneste, dåb og nadver. I dette indlæg vil jeg argumentere for, at vi fortsat skal have en retlig regulering af denne kerne af folkekirken.

I de seneste år er denne rolle imidlertid blevet omdiskuteret. En afklaring af rækkevidden og den fremtidige brug af retlig regulering står på dagsordenen i det liturgi-arbejde, folkekirkens biskopper har iværksat, og som har nået sit foreløbige højdepunkt med tre rapporter, udgivet i løbet af 2019, samt en liturgikonference medio januar 2021. De tre rapporter kan findes på <https://www.folkekirken.dk/aktuelt/liturgiarbejde>. Særligt rapporten *Folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed. Rapport fra faggruppen vedrørende autorisation*, 2018 (autorisationsrapporten), er genstand for diskussion i denne artikel.

Autorisation som et a-retligt, enevældigt begreb

Rapporten om folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed tager afsæt i et retligt begreb om autorisation. Jeg er enig i den måde, begrebet er fastlagt på: “Ved auto-

risation forstås dét, som er fastsat ved lovgivning og udgangspunkt for det gejstlige tilsyn og dermed bindende for præster og menighedsråd i forhold til højmesser, der som udgangspunkt fejres i alle sogne eller pastorater hver søndag” (s. 11).

Det er herefter et hovedanliggende for dele af rapporten (og måske for dele af udvalget) at introducere et nyt, ikke-retligt autorisationsbegreb. Man kunne også, med et udtryk anvendt af en fremtrædende teolog, sige, at formålet med rapporten er at få juraen ud af kirkeordningen. Et formål, der efter min opfattelse ikke bør lykkes.

Udgrænsningen af juraen søges opnået, dels ved retligt at placere autorisationen i en enevældig lovgivningspraksis og dels gennem en grundig, systemteoretisk etablering af en modsætning mellem et teologisk og et juridisk autorisationsbegreb.

Det er jo korrekt, at den kongelige autorisation har sin oprindelse i reformationens kirkeordning, som den blev lovfæstet i enevældens Danske Lov. Men det er overraskende, at rapporten ikke fortsætter med at understrege betydningen af, at den retlige ordning i nutiden ikke alene beskytter præst og menigheds-

råd gensidigt mod en liturgisk aktivisme, men især giver den enkelte (medlem af folkekirken, dåbsforældre, begravelsesfølge, brudepar, kirkegængere) sikkerhed for, at gudstjenesten faktisk fungerer inden for rammen af dansk evangelisk-luthersk kristen kirkeordning.

Det er også rigtigt, at i en systemteoretisk tankegang tilhører juraen og teologien hver sin verden. Allerede af den grund forekommer det nogle forkert, at juraen regulerer teologiens autoritative norm. Den må i stedet dannes inden for faget selv. En retlig autorisation medfører i denne forståelse, at gudstjenesteordningen opfattes som rigid og ufleksibel.

Systemteorien er jo alene en teori, som man kan bruge til at begribe verden med. Det er næppe en god ramme som grundlag for udvikling af autoritet og autorisation. Men det er klart, at hvis en retlig autorisation er enevældig og teologien er i stand til selv at normere sig selv, så mister retten legitimitet og begrundelse på dette område. Faggruppen har da også 'diskuteret, hvorvidt autorisation som begreb og praksis fremstår med et under-skud af legitimitet og relevans i nutidig forstand og dermed opfattes som forældet og irrelevant' (s. 12).

I stedet for en retligt baseret autorisation af gudstjenesteordningen – inkl. tekstudvalg og fastlæggelse af gudstjenestesteder – foreslår udvalget at overveje en lokalt fastlagt tekst-kanon under vejledning af biskop og provst.

Hvis alterbogen ikke autoriseres, bliver det menighed(sråd) og præst, der selv skal vælge de tekster (fra Bibelen?) der skal danne grundlaget for gudstjenestens forkyndelse og selv skal foranledige de bønner, der skal benyttes, ligesom mang-

lende autorisation af en salmebog vil frisætte salmesangen fuldstændigt i forhold til en kerne af danske salmer. Samtidig vil der heller ikke være nogen binding på, at der faktisk skal holdes gudstjeneste på søn- og helligdage – det anføres, at det kan være vanskeligt at overholde på landet og i sammenlagte pastorater.

Biskoppernes rolle bliver så alene vejledning. Denne vejledning skønnes at kunne foregå som dialog og samtale, baseret på gensidig tillid i forpligtende fora som tjenstlige møder mellem præster og provst og i uddannelse og efteruddannelse. Tilsynets opgave ville så være vejledning, samtale, opmuntring, rådgivning, undervisning og eksempelformidling, understøttet af liturgi-teoretisk ekspertise.

Der er imidlertid ikke redegjort for, hvordan en sådan lokal udvikling skulle kunne løse eventuelle konfliktsituationer, herunder mellem menighedsråd og præst, ligesom der ikke er redegjort for, hvordan en teologisk kerne i folkekirken praksis i en sådan model skulle sikres.

Et retligt autorisationsbegreb

I stedet foreslår arbejdsgruppen at fastholde et retligt autorisationsbegreb. Formålet er at værne om og fastholde et fælles udtryk for dét, folkekirken anser for at være uopgiveligt og samtidig sikre en genkendelighed som kristen gudstjeneste, som evangelisk-luthersk gudstjeneste eller som dansk gudstjeneste. Det fremgår dog, at (nogle i) arbejdsgruppen ikke opfatter 'genkendelighed' som et relevant teologisk begreb.

I en fortsat retlig kontekst argumenteres herefter for en form for minimumsautorisation. Når eller hvis 'genkendelighed' forkastes som ikke-teologisk, ønsker

man i stedet at udvikle en minimums-
autorisation på grundlag af historiske og
komparative studier.

Her er argumentet, at det vil skabe en
større grad af frihed for præster og me-
nighedsråd og samtidig for biskopperne
flytte arbejdsbyrden fra 'dispensations-
sager' til rådgivning og vejledning. Sam-
tidig er et andet centralt argument for at
fastholde en retlig autorisation (om end
som 'minimums'), at det vil beskytte
både præst og menighed mod den anden
parts vilkårlige liturgiske påfund. Tilsva-
rende er en autorisation konfliktforebyg-
gende: Den fælles norm skal alle over-
holde. Det er alt sammen argumenter, jeg
kan tilslutte mig.

Men autorisationen opfattes tydeligvis
stadig som en spændetrøje. Det anfø-
res, at strukturændringer og nye pasto-
ratsstrukturer giver nye udfordringer.
Flersognspastorater giver færre guds-
tjenester generelt og ikke mindst færre
gudstjenester med højmessens præg,
dvs. den gudstjeneste, der er bygget op
på grundlag af autorisationen. Det kan
afhjælpes ved at autorisere mindre (eller
selvfølgelig ved at overholde normen om
højmesse i alle pastorater hver søndag).
Højmessen er ganske vist, anføres det, en
'idealmeter', men det er ikke afgørende,
at der altid holdes højmesse. Så en retlig
minimums-autorisation giver ikke sik-
kerhed for, at der holdes gudstjeneste i
fremtiden – kun for, hvad indholdet er,
når der holdes gudstjeneste.

Retuens funktion – kirkerettens funktion som bindende ramme

Men det er netop dét, der er kernen i at
fastholde en kirkeretlig ramme om fol-
kekirkens gudstjenesteordning: Autori-

sation sikrer, at der faktisk er gudstjene-
ster på søn- og helligdage. Autorisation
sikrer, hvad en gudstjeneste er, ikke blot
som idealmeter, men som praksis. Auto-
risation sikrer mod vilkårlig overtagelse
af gudstjenesten, enten fra præsten eller
fra det for tiden værende menighedsråd
og forpligter biskopperne på at sikre,
fastholde og følge – hvad enten de gør
det i samtalens og dialogens form eller er
nødt til at anvende tjenesteretlige instru-
menter.

Autorisation fastlægger således for det
første den fælles norm. Det retligt sikrede
indhold i noget, vi i den danske folkekir-
ke vil kalde gudstjeneste.

Autorisation fastlægger også de mu-
lige rammer for, hvordan der kan gøres
undtagelser og gives dispensationer til
lokal udvikling på grundlag af en sådan
fælles ramme.

Autorisationen er simpelthen hjemlen
for, at der holdes gudstjenester. Det er
her, folkekirkens kerneopgave fastlæg-
ges. Og det er her, både menighed og
enkeltpersoner får en (retlig!) sikkerhed
for, hvad der foregår, når børn bæres til
dåben, når der holdes altergang, når der
er vielse og begravelse, eller når man blot
'går til gudstjeneste'.

Derudover fastlægger autorisationen et
kompetenceforhold. Det fremgår af auto-
risation (i kombination med den øvrige
kirkelige lovgivning), hvem der eventu-
elt kan ændre på hvad og under hvilke
processuelle former.

Man kan fint udvikle et teologisk auto-
risations-begreb, baseret på en kombi-
nation af systemteoretiske, liturgi-histo-
riske og teologisk-teoretiske elementer,
ovenpå eller nedenunder eller i samspil
med et juridisk autoriseret ritual. Og man

kan fint skabe et tilsyn, der kombinerer rådgivning, vejledning, samtale og ledelse med retsregler. Ja, min påstand ville være, at den ledelse, der *ikke* bygger ovenpå ansættelses- og tilsynsretlige normer bliver så alvorligt svækket, at tilbudet om samtale i stedet bliver et frirum for, at den enkelte præst og det enkelte menighedsråd kan gå fuldstændigt sine egne veje.

Kirkeretlig vekselvirkning

Der er allerede en frugtbar vekselvirkning mellem det centrale og det decentrale aspekt ved Den danske Folkekirke, når det gælder spørgsmål vedrørende gudstjenestelivet. Det forudsættes således i menighedsrådslovens § 38, at der er en autorisation, men også, at anden autoriseret liturgi og andre autoriserede ritualer, end dem der hidtil har været anvendt i menigheden, kan tages i brug af præsten med menighedsrådets samtykke.

Endvidere forudsættes det, at mindre ændringer i det autoriserede ritual ved de faste gudstjenester efter indstilling fra sognepræsten kan godkendes af menighedsrådet. Er der imidlertid tale om ændringer, der ikke kan holdes indenfor det autoriserede rituals ordning eller ordlyd ved de faste gudstjenester, kræver det ud over den ovenfor nævnte procedure tillige biskoppens godkendelse.

Det gælder dog alene *mindre ændringer*. En virkning af den nugældende ordning er, at biskoppernes dispensationsadgang er begrænset til, hvad der må opfattes som mindre ændringer.

Præsten har endvidere efter den kirkelige lovgivning et retskrav på at kunne supplere højmessene på søn- og helligdage med andre gudstjenester, kirkelige

møder mv. Det er også præsten, der – i samarbejde med øvrige medarbejdere ved kirken – leder gudstjenesterne. De øvrige medarbejdere stilles til rådighed af menighedsrådet, der i budgetlægning og øvrig planlægning samt i konkrete beslutninger skal prioritere det samlede arbejde under hensyn til lokale ressourcer mv. Denne prioriteringsopgave følger af menighedsrådets generalfuldmagt i menighedsrådslovens § 1, og det er igen et hovedargument for, at sognets præster er medlem af menighedsrådet.

Også her er det biskoppernes opgave at sikre, at der faktisk holdes gudstjenester på søn- og helligdage – eller at nogle hverdagsgudstjenester efter dispensation afløser højmesserne – og at der findes et fornuftigt samspil mellem budgetmæssige rammer og præstelige ambitioner.

En mindre Corona-situation?

Denne opgave for biskopperne kom f.eks. til syne, da sundhedsmyndighederne den 23. december 2020 meldte nye retningslinjer ud for afholdelse af gudstjenester i julen. Det var, ifølge disse rammer, stadig muligt at holde gudstjenester, men alene på maksimum en halv times varighed, uden salmesang og med godt med udluftning og rengøring mellem hver gudstjeneste.

På det grundlag anbefalede biskopperne, sent den 23. december 2020, overfor menighedsråd og præster, at man aflyste alle julens gudstjenester (inkl. Helligtrekongers søndag, den 3. januar), men fastslog samtidig, at der – hvis menighedsråd og præst var enige om det – kunne holdes kortere andagter. Virkningen var, at gudstjenester med fysisk tilstedeværelse blev aflyst i stort set hele landet.

Jeg har i anden sammenhæng (www.kirke.dk: *Kirkeretsekspert: Julens gudstjenester blev aflyst – men var der hjemmel?*, 29. december 2020) problematiseret denne beslutning. I al respekt – det var en fortvivlende tidspresset situation. Men er *aflysning* af seks faste gudstjenester hen over julen virkelig en *mindre* ændring af den ved kongelig resolution autoriserede gudstjenesteordning? Og har menighedsrådet vetoret over for en præsts ønske om at holde korte andagter? I så fald er ladeporten åbnet for aflysning af gudstjenester, ikke blot på faste søn- og helligdage, landet over også af mange andre grunde. Er opgaven ikke snarere, at tilsynet *sikrer* adgang til gudstjenesten, så længe det sundhedsmæssigt kan lade sig gøre?

Fremtidige reguleringsformer – beskyttelseshensyn, kompetence, normfastlæggelse, mulighed for dispensation/fravigelse

På baggrund af denne (og mange andre) erfaringer er det min klare anbefaling, at man fastholder en retlig regulering af beskyttelseshensyn, kompetencefastlæggelse og normfastlæggelse for gudstjenesten i den danske folkekirke. Gerne som en minimums-normering, men en normering, der gør det muligt for folkekirkens medlemmer at vide, hvad de er sikre på at få.